

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Luis Jona Mamford

Predgovor, pregled sadržaja i osnovni podaci

Aleksa Golijanin

Aleksa Golijanin
Luis Jona Mamford
Predgovor, pregled sadržaja i osnovni podaci
2021.

Luis Mamford: izbor tekstova, Gradac, br. 216-217, Čačak, 2021.
Preveo i priredio: Aleksa Golijanin, 2019-2020.

anarhisticka-biblioteka.net

2021.

Sadržaj

Prolog	5
Luis Jona Mamford	6
Predgovor za izbor tekstova Luisa Mamforda (<i>Gradac</i> , br. 216–217, Čačak, 2021)	6
Sadržaj	13
Impresum	15

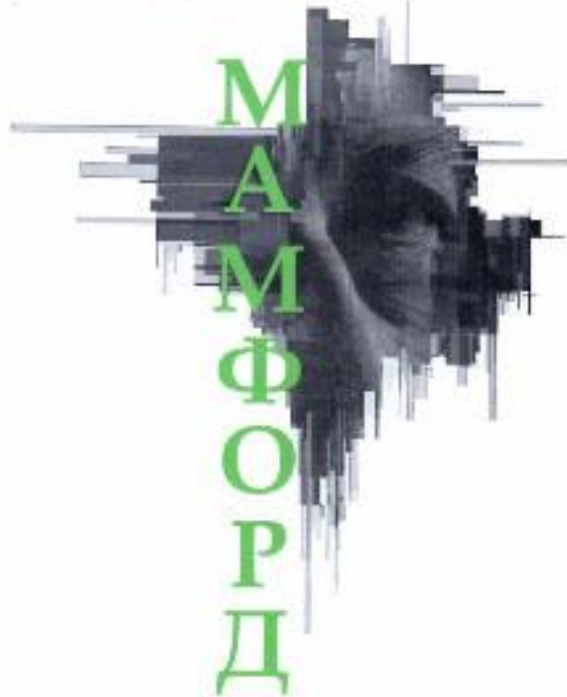
Luis Mamford: izbor tekstova

GRADAC, časopis za književnost, umetnost i kulturu,
godina 47, br. 216-217, Čačak, februar 2021 (vodi se kao
izdanje iz 2020)

18,5 x 24,5 cm, 222 str. + album, ćirilica

Preveo i priredio: Aleksa Golijanin

ГРАДИЛАЦ
210'217

Prolog

„Kroz razmatranje simbola i alata, razvoja mašinske umetnosti i opasnosti od nekontrolisane reprodukcije, kao i kroz razmatranje simbola i funkcije u arhitekturi, nastojao sam da odgonetnem ključno pitanje našeg doba: zašto je naš unutrašnji život postao tako oskudan i prazan, i zašto je naš spoljašnji život postao tako zahtevan, a njegova subjektivna zadovoljstva još ispraznija? Zašto smo postali tehnološki bogovi i moralni đavoli, naučni supermeni i estetski idioti – idioti prvenstveno u grčkom smislu, kao potpuno privatne osobe, nesposobne za uzajamnu komunikaciju i razumevanje?

Postavio sam ta pitanja u najekstremnijem obliku, radi jasnoće, u nadi da ćete im vi obezbediti nijanse koje će te šematske kontraste pretvoriti u delotvorne istine i dodeliti pravu težinu svim simptomima zdravlja, integriteta, vitalnosti i kreativnosti koji se još mogu uočiti u našem društvu.“

Lewis Mumford, „Art, Technics, and Cultural Integration (Umetnost, tehnika i kulturna integracija)“, *Art and Technics*, 1952, odlomak, str. 137–138.

Luis Jona Mamford

Impresum

Predgovor za izbor tekstova Luisa Mamforda (*Gradac*, br. 216–217, Čačak, 2021)

„Kult moći učinio nas je nemoćnim; a kult brzine je stvorio tako uniformno okruženje da se u njemu, što brže putujemo, prizor sve manje menja.“ — L. Mamford, „Arhitektura kao čovekov dom“, 1967.

„Koliko god da su se upinjali, najoptimističniji umovi devetnaestog veka bili su suviše opsednuti utilitarističkom ideologijom. I Belami i Marks, i Engels i Spenser, nisu mogli da zamisle neku bolju budućnost osim u okvirima daljeg širenja trijumfa industrijalizma... Važno je shvatiti tu opsednutost: najekstremniji idealisti delili su je s najgnusnijim praktičnim ljudima. Ona objašnjava strah koji 'progresivni' i 'liberalni' umovi i dalje osećaju pred samom mogućnošću neke humanije orijentacije. Njihova vizija suviše retko seže dalje od nivoa mašine. *Ne pomišljaju da je Prometej, kada je ukrao vatru sa nebesa, tamo ostavio nešto mnogo dragocenije.*“ — L. Mamford, „Revolucionarne utopije“, 1944.

Iako odlomak iz „Prologa“ potiče iz teksta koji nije uključen u ovaj izbor, teško da bi se mogao naći bolji poziv za plovidbu okeanom zvanim Mamford. Sve je nekako tu: glavna namera, izražena u formi neumoljivih i nedvosmislenih pitanja, obrisi jednog životnog istraživanja u skoro celom njegovom rasponu, poziv čitaocu na aktivan pristup ponuđenim razmatranjima. Nije rečeno sve, niti

22. Alat i predmet
 23. Tehnologija i demokratija
 24. Marsejska ludorija (kritika Le Korbizjea)
 25. Arhitektura kao čovekov dom
 26. Utopija, grad i mašina
 27. Prolog našem dobu
 28. Donald Miler: Život je bolji od utopije
 29. Luis Mamford: Zovite me Jona
 30. Kristofer Laš: Luis Mamford i Mit o mašini
- Osnovna bibliografija Luisa Mamforda
- Fotografije

je to moguće, niti je sve što je rečeno uvek ispravno ili najsrećnije izraženo; ali ako lađa ponekad i zaškripi, orijentacija je dobra, i možda jedina ispravna – i upravo ona koja nam danas tako kritično nedostaje.

Delo Luisa Mamforda, ogromno i razučeno, obeležavaju njegove čuvene studije o gradu, tehnologiji i kulturi: dve rane, *Tehnika i civilizacija* (1934) i *Kultura gradova* (1938), i dve pozne, *Grad u istoriji* (1961) i *Mit o mašini*, sa svoja dva toma koja su se pojavila u razmaku od nekoliko godina: *Tehnika i razvoj čoveka* (1967) i *Pentagon moći* (1970). Tematski kontinuitet je očigledan, a u prikazima se obično napominje da je u tim poznijim studijama Mamford korigovao neka razmatranja iz onih ranih, najviše njihov prekomerni optimizam u pogledu mogućih kulturnih ishoda. To sigurno nije sve što bi se moglo reći o razlikama između te dve velike faze Mamfordovog dela, ali sada samo pokušavamo da utvrdimo njegove obrise. Naime, ta četiri vrhunca toliko su impozantna da zaklanjaju sve ostalo što je Mamford napisao i radio. Kod nas se iz te masivne senke izvukla samo njegova prva knjiga, *Priča o utopijama* (1922, Gradac, Alef, 2009), uz još svega nekoliko kraćih tekstova, objavljenih sporadično, u velikim razmacima i u publikacijama koje nije uvek lako pronaći.¹ Ovaj zbornik, iako nužno ograničen, trebalo bi da u tom pogledu donese vidniji pomak – ili da nam prosto skrene pažnju na još neke značajne Mamfordove tekstove, ali i na njegovu ličnost i iskustvo, u onim njihovim aspektima koji posebno dobro objašnjavaju i neke kardinalne tačke njegovog dela.

Odatle baš ovakav izbor, koji se, i pored toga što potiče iz skoro nesavladivog obilja materijala, nametnuo praktično sam od sebe: autobiografski tekstovi (traženje puta, prepoznavanje pravog terena borbe, poslednja upozorenja), temeljna vrednosna i metodološka razmatranja (rasprava o sredstvima i politikama, kojom smo ta-

¹ Makar dva takva teksta, oba veoma značajna, ponovićemo ovde u novim prevodima i uz svu zahvalnost prema onim ranijim: „Autoritarna i demokratska tehnika“ (ovde, „Tehnologija i demokratija“) i „Utopija, grad i mašina“.

ko opsesivno i često ratoborno zaokupljeni, nema nikakvog smisla bez prethodnog i kontinuiranog preispitivanja vrednosti i ciljeva), nekoliko istorijskih panorama koje objašnjavaju korene tog kulturnog ishoda u kojem smo sada i doslovno zatečeni, uz nekoliko „studija slučajeva“ (Melvil, Špengler, Vilijam Moris, Dante, Marks), koje ta osnovna pitanja razmatraju na primerima iz književnosti i šire kulturološke kritike. Upadljivo je da su najmanje zastupljena Mamfordova razmatranja o arhitekturi i urbanizmu: ta tema je toliko specifična, u svojim tehničkim i formalnim aspektima, i toliko problematična u svakom drugom pogledu, da zahteva posebnu zbirku. Ipak, nije bilo govora o tome da se tako nešto gurne u stranu: pored nekoliko autobiografskih fragmenata, koji na briljantan način dočaravaju neke lične i generacijske razloge za nastanak Moderne škole (kao i potonje reakcije na nju), tu je i Mamfordov kritički osvrt na Le Korbizjeovo, ako ne najveće, onda sigurno i nažalost najuticajnije čedo, „Stambenu jedinicu“ u Marseju. Ali taj tekst, iako donosi detaljnu analizu najvažnijih tehničkih i estetskih aspekata Le Korbizjeovog gala projekta za ljudske bube, opet je značajan zbog insistiranja na drugačijim ljudskim vrednostima, što nas ovde najviše zanima. Prava lekcija međutim stiže u jednoj od Mamfordovih najboljih kraćih sinteza: u eseju „Utopija, grad i mašina“, iz 1965, u kojem se, posle više od četrdeset godina od svoje prve knjige, *Priča o utopijama*, vratio na ta pitanja, s novim saznanjima i još oštrijim naglascima. Na kraju, manevar koji u brišućem letu dočarava, ako ne sve, onda mnogo toga što svaki izbor neminovno izostavlja: poduži esej Kristofera Laša, ovde donekle skraććen, koji prati ceo Mamfordov put, s njegovim ključnim obrtima i prodorima, ali i nekim kritičnim slabostima.

Upoznaćemo Mamforda potpuno uronjenog u svoj svet, u skoro svim prelomnim trenucima dvadesetog veka, a ne samo u prašinu velikih akademskih biblioteka: mladog pisca iz boemskog i avangardnog Grenič Vilibića, pravog njujorškog *flâneura*, tumača umetničkih i književnih dela, hroničara specifično američkog iskustva, jednog od „poslednjih američkih javnih intelektualaca“ i

Sadržaj

1. Prolog
2. Luis Jona Mamford (predgovor)
3. Istsajd, Vestsajd
4. Naše velegradske svetkovine
5. U „Sunačnom časovniku“
6. Metropolis
7. Buržoaske devojke vole tanko sečenu šunku
8. Vreme i bitak
9. Serija *Obnova života*
10. U šta verujem
11. Naše današnje dileme
12. Izvori američkog duha
13. Romantizam pionira
14. Herman Melvil: *Mobi Dik*
15. Dante kao savremenik
16. Špengler: ditiramb propasti
17. Kapitalizam, apsolutizam, protestantizam
18. Utilitaristička ideologija
19. Revolucionarne utopije
20. Marks: dijalektika revolucije
21. Moris: politehnička kreativnost

Takvih mesta ovde ima na pretek. Ima i uzmaka i nekih upornih predrasuda, ali ovde se, u nečemu što bi trebalo da posluži kao uvodna reč, radije držim onoga što nas može otvoriti za neku smisleniju i uzbudljiviju ljudsku perspektivu, umesto da unapred upozoravam čitaoca na svaku džombu ili rupu na putu kojim bi svakako trebalo proći. O tim i drugim dobrim pitanjima može se razgovarati i usput ili posle, u prilikama za koje, nadam se, i ovako otvaramo mogućnost.

Aleksa Golijanin, oktobar 2020.

vrhunskog akademskog predavača bez akademske diplome², radikalnog komunističkog urbanistu i još radikalnijeg društvenog kritičara – u američkom kontekstu, dakle pojednostavljeno, „komunistu“, što je išlo dotle da ga je čak i Ajn Rand iskoristila za oblikovanje najvećeg zlikovca iz celog njenog opusa, „kolektiviste“ Elsvorta Tuhija³ – ili ćemo makar pronaći dovoljno smernica za dalje upoznavanje, ako se sve pokaže dovoljno podsticajnim. Ipak, ovde će nam se najbolje predstaviti Mamford kritičar progresa. To, dakle, nije bila Mamfordova jedina tema, ali je svakako ona glavna i sveprisutna. Nijedan drugi naglasak ne bi nam omogućio potrebnu širinu.

U jednom članku iz 1933. koji, kao i izvor „Prologa“, takođe nije ušao u ovaj izbor, zbog svog suviše specifičnog konteksta (prikaz neke zaboravljene knjige), Mamford je pisao:

² Videti Rasel Džekobi, „Posle poslednjih intelektualaca“ (1987), *Odgovornost intelektualaca*, Gradac, br. 211–212, 2019. Mamford je završio prilično opsežne studije (1912–1917), iz više humanističkih disciplina, prema sopstvenom programu i u želji da „piše o gradu“, što je do neke tačke bilo moguće u američkom sistemu višeg obrazovanja. Ipak, odustao je od završnog ispita, iako je zadovoljio sve uslove, revoltiran celim iskustvom, ali i zato što su ga njegova interesovanja već odvela suviše daleko izvan okvira konvencionalnog akademskog režima. Videti Donald L. Miller, *Lewis Mumford: A Life*, 1989, str. 72–73.

³ Ayn Rand, *The Fountainhead*, 1943. Istina, glavnu mustru za lik zlikovca obezbedio je engleski jevrejski marksista Harold Laski, ali više svojom fizičkom pojavom i manirima, dok je Mamford doprineo u idejnom aspektu. Za rabidne antikomuniste, u koje svakako spada i Ajn Rand, svako pozivanje na vrednosti zajednice je „kolektivizam“ (za takve je i Ruzveltov „Nju dil“ bio komunistička provokacija). Mamford, naravno, nije bio nikakav „kolektivista“, čak ni marksista, najviše upravo zbog marksističkog kolektivizma i tehnicizma, čemu je on uvek suprotstavljao vrednosti istinskog komunalizma. Ipak, ostavićemo da nam on sam objasni svoj odnos prema tim pitanjima (naročito dobro u tekstovima „U šta verujem“ i „Naše današnje dileme“).

„Ideja o progresu je najmrtvija među svim mrtvim idejama... ideja koju su iskustvene činjenice dvadesetog veka razorile do temelja.“⁴

Godina je, dakle, 1933; Mamford je mogao imati na umu samo traumu Velikog rata, uz ono u čemu je, na osnovu „redovnog stanja stvari“, video degradaciju u svim ključnim aspektima kulture; ali novi svetski rat se tek naslućivao, pri čemu ni najveći pesimisti nisu mogli imati nikakvu predstavu o njegovim razmerama i posledicama; tome onda treba dodati i sve ono što se dogodilo kasnije u dvadesetom veku. Prema tome, ako ne u godini 1933, danas, u godini 2020, moralo bi biti tako kao što kaže Mamford, u svačijoj svesti. Iskustvo dvadesetog veka (koje se u ovom samo nastavilo) bilo je tako strašno da se u stvari ne može jasno ni artikulirati. „Epoha razvoja je završena“, pisao je kasnije Ivan Ilić, u tekstu koji je mogao potpisati i Mamford: „Potragu za mirom i pravednošću moraćemo da razvežemo od sna o Progresu iz devetnaestog veka. Glavna pitanja po meni glase: šta posle 'razvoja'? Koji su to koncepti? Koji simboli, slike?“⁵ Umesto da se takva pitanja zaore sa svih strana, vidimo da ideologija „progres“, „razvoja“ i „rasta“ – u uvek istom, čisto kvantitativnom ključu – nastavlja da hara. Vidimo i da kulturni debakl ne mora nužno da znači i „kraj sveta“. Ali sam Mamford je, u tekstu koji bi se mogao izdvojiti kao prava kičma ove zbirke, „Kapitalizam, apsolutizam, protestantizam“ (1944), ponudio makar deo objašnjenja za taj paradoks. Naime, neka kultura, kao oblik integracije ljudskih odnosa i aktivnosti, može doživeti potpuni slom, u vrednosnom, etičkom i komunalnom smislu – u svemu, dakle, što bi trebalo da garantuje smisao i povezanost. Ali do potpunog raspada ipak ne dolazi, ako neki „odmetnuti“ segmenti te propale kulture pokažu dovoljno veliku vitalnost. Ekonomija, tehnologija, nauka, vlast: to su ti pipci koji leš ove kulture silovito

⁴ Lewis Mumford, „The Flowers of Progress“, kritika knjige Charlesa A. Bearda, *A Century of Progress*, 1932, *The New Republic*, 6. IX 1933.

⁵ Ivan Illich, *The Shadow that the Future Throws*, 1989.

vuku za sobom. Sva ljudska merila nečega što bi se zaista moglo nazvati napretkom ili dostignućem odavno su zgažena: sposobnosti i umeća ljudskog bića, kvalitet ljudskih odnosa, draž zajednica i biološko bogatstvo okruženja u kojima živimo, prostor za ličnu potragu (ili za propast u potrazi) za samoostvarenjem; ali dinamika koju ti odmetnuti i svemu nadređeni segmenti proizvode („progres“) toliko je intenzivna i invazivna da u skoro svemu prolazi kao „život“ – osim što ne zadovoljava nikog, čak ni svoje najveće apologete, pored pretnji i poremećaja kojima izlaže sve, nezavisno od razlika u percepciji. Tehnički kriterijumi i kvantitativni pokazatelji odneli su punu prevagu nad svim konkretnim kvalitetima. Mehanizmi, institucije i tehnologije nezaustavljivo napreduju, ali cena je progresivna degradacija ljudske sfere. Sve većem stepenu ukupnog „društvenog posredovanja“, tom strahovitom pritisku odozgo, odgovara sve manji prostor za autentično iskustvo, za autonomni razvoj ličnih i komunalnih stilova, za sve ono što, kao i svaki oblik života, niče odozdo. Prema tome, „kritika tehnološkog progressa“ nije kritika nečije omiljene igračke ili nekog korisnog uređaja (uvek u kontekstu koji unapred određuje šta je „korisno“ ili „dobro“, tako da se ni to ne može uzeti zdravo za gotovo) već kritika cele jedne orijentacije, u kojoj je život postao zavisn od tehnološkog, ekspertskog i administrativnog *diktata* do tačke potpunog debiliteta. I to je ono na šta svako od nas sada mora da odgovori da bi uopšte ostao ljudsko biće, mimo bilo kakvih mesijanskih pretenzija. „Simptomi zdravlja, integriteta, vitalnosti i kreativnosti“, o kojima Mamford govori u „Prologu“, mogu se uočiti samo tamo gde tinja taj lični i bezuslovni otpor. Samo tako možemo obnoviti svoja bića i odnose, taj „oštećeni potencijal“, pružiti jedni drugima podršku, razviti neko novo iskustvo – koje, da bi zaista bilo iskustvo, mora biti samo naše, bez diktata bilo koje instance sa strane ili odozgo – i doći do nečeg šireg od ličnog.

Ovo nije možda u svemu Mamford, ali dobrim delom jeste, pri čemu je zapažanje koje je poslužilo kao okidač samo njegovo. Ne-ka to posluži i kao ilustracija za neposredno dejstvo onoga što sledi.